

KS. ŁUKASZ LIBOWSKI

KS. PIOTR WILK

KS. MATEUSZ WŁOSIŃSKI

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

„ZE WSZECH MIAR STOSOWNIE ZATEM ŚWIĄTYNIĄ BOGA NAZYWAMY DUSZĘ SPRAWIEDLIWEGO”.

ABSALONA ZE SPRINCKIRSBACH KAZANIE XLI NA POŚWIĘCENIE KOŚCIOŁA – PRZEKŁAD I KOMENTARZ

Słowa kluczowe: Absalon ze Sprinckirsbach, wiktoryni, kazania, konsekracja kościoła, liturgia, sakramenty

Artykuł niniejszy poświęcony jest jednemu z kazań autorstwa wielkiego i znakomitego kaznodziei wiktoryńskiego, Absalona ze Sprinckirsbach (†1205)¹, twórcy obszernego zbioru *Sermones festuales*, który wydany został po raz pierwszy w 1534 r. w Kolonii, a potem przedrukowany w 1605 r. w Mediolanie w wiekopomnej *Patrologii łacińskiej* J.-P. Migne’a². Chodzi o kazanie XLI, jedno z czterech kazań Absalona przeznaczonych do odczytania czy wygłoszenia z okazji uroczystości poświęcenia kościoła³ – trzy z owych okolicznościowych *sermones* są już dostępne

¹ Literatura poświęcona osobie i twórczości Absalona: P. Courcelle, *La culture antique d’Absalon de Saint-Victor*, *Journal des savants* (1972) 4, 270–291; F.J. Worstbrock, *Absalon de Springiersbach*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, t. 1, Berlin–New York 1978, k. 17–19; D. Poirel, *L’école de Saint-Victor au Moyen Âge: bilan d’un demi-siècle historiographique*, *Bibliothèque de l’école des chartes* 156 (1998) 1, 201–202; M.J. Janecki, *Un caso del Humanismo cristiano en el siglo XII: La Escuela de san Víctor de París*, *El Mirador. Revista de la Facultad de Filosofía de la Universidad Pontificia de Salamanca* 18 (2018–2019), 51; M. Vernet, *Les sermons „in generali capitulo” d’Absalon de Saint Victor. Réflexions sur la prédication victorine de la fin du XIIe siècle*, w: „*Omnium expetendorum prima est sapientia*”. *Studies on Victorine thought and influence*, red. D. Poirel, M.J. Janecki, W. Bajor, M. Buraczewski, *Bibliotheca Victorina* 29, Turnhout 2021, 227–243; Ł. Libowski, *Wiktoryni mniejsi. „Familia Victorina”*, w: *Mądrość wiktorynów. Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora*, red. W. Bajor, M.J. Janecki, Ł. Libowski, D. Poirel, Lublin–Kęty 2022 (w druku).

² Absalon Sprinckirsbacensis, *Sermones festuales*, PL 211, 13–294.

³ Absalon Sprinckirsbacensis, *Sermo XLI. In dedicatione Ecclesiae*, PL 211, 235–240.

w polskim przekładzie⁴. Proponuje się tutaj tłumaczenie odnośnego dzieła⁵ wraz z krótkimi komentarzami w formie przypisów do wybranych jego miejsc⁶. Zamieszczono poniżej także tekst łaciński kazania, aby dwie jego wersje językowe, łacińską i polską, czytelnik łatwo mógł ze sobą porównywać. Praca niniejsza, wzbogacająca kolekcję tych tekstów wiktoryńskich, w jakich wyklada się alegoryczne znaczenie świątyni chrześcijańskiej i jakie dostępne są w języku polskim⁷, jest elementem szerszego projektu badawczego, którego zwieńczeniem będzie studium referujące Absalona teologię gmachu domu Bożego⁸. Studium to dopełni, co powiedziane zostało

⁴ Absalon ze Sprinckirsbach, *Kazanie XXXVIII na poświęcenie kościoła*, tłum. M. Włosiński, w: *Mądrość wiktorynów*; P. Wilk, „*To jest ten dom, w którym Chrystus chce się zatrzymać*”. *Absalona ze Sprinckirsbach kazanie XXXIX na poświęcenie kościoła – przekład i komentarz*, *Łódzkie Studia Teologiczne* 32 (2023) 3, 245–260; Ł. Libowski, M. Włosiński, „*Nakazał zbudować sobie dom, by w nim odbywały się uroczystości zaślubin*”. *Absalona ze Sprinckirsbach kazanie XL na poświęcenie kościoła – przekład i komentarz*, *Łódzkie Studia Teologiczne* 32 (2023) 4, 171–196.

⁵ Autorami przekładu są Łukasz Libowski i Piotr Wilk.

⁶ Komentarze opracował Mateusz Włosiński.

⁷ Nie uwzględniając czterech kazań Absalona, tekstów tych jest pięć: (1) Hugo de Sancto Victore, *De dedicatione Ecclesiae* (= *De sacramentis christianae fidei*, II, 5), w: PL 176, 439–442 = Ł. Libowski, „*Ipsa quodammodo ecclesia primum baptizatur*”. *Hugona ze Świętego Wiktora spojrzenie na rzeczywistość sakramentu poświęcenia kościoła: piąta część drugiej księgi jego „De sacramentis christianae fidei”*, *Liturgia Sacra* 61 (2023) 1, 183–220; opr. H.P. Neuheuser, *Ritus und Theologie der Kirchweihe bei Hugo von St. Viktor*, w: „*Das Haus Gottes, das seid ihr selbst*”. *Mittelalterliches und barockes Kirchenverständnis im Spiegel der Kirchweihe*, red. A. Warnke, R.M.W. Stammberger, C. Sticher, *Erudiri Sapientia* 6, Berlin–Boston 2006, 251–292; H. Feiss, *Dedication of a church. Introduction*, w: *On the sacraments. A selection of works of Hugh and Richard of St Victor, and Peter of Poitiers*, red. H. Feiss, *Victorine Texts in Translation* 10, Turnhout 2020, 95–114; (2–3) Richardus de Sancto Victore, *Sermo I–II*, w: Richard de Saint-Victor, *Liber exceptionum. Texte critique avec introduction, notes et tables*, ed. J. Châtillon, *Textes Philosophiques du Moyen Age* 5, Paris 1958, 375–379 = Ł. Libowski, „*Studeamus, fratres carissimi, studeamus tam gloriosae civitatis cives esse*”. *Trzy kazania Ryszarda ze Świętego Wiktora z jego „Liber exceptionum” [II, X, 1–3] – wstęp, przekład, komentarz*, *Littera Antiqua* 15 (2020), 11–17; opr. H. Nakamura, „*Talem vitam agamus, ut Dei lapides esse possimus*”. *Zu Kirchweihpredigten Richards von St. Viktor*, w: „*Das Haus Gottes, das seid ihr selbst*”, 293–328; H. Feiss, *Dedication of a church*, 105–110; (4–5) Adamus de Sancto Victore, *Sequentiae XXIV–XXV*, w: J. Grosfillier, *Les séquences d’Adam de Saint-Victor: Étude littéraire (poétique et rhétorique). Textes et traductions, commentaires*, *Bibliotheca Victorina* 20, Turnhout 2008, 348–352 oraz 353–356 = Adam ze Świętego Wiktora, *Sekwencje*, tłum. T. Gacia, Ł. Libowski, M.H. Nowak, A. Strycharczuk, A. Wilczyński, P. Wilk, wpr. A. Strycharczuk, P. Sicard, przedm. T. Gacia, red. Ł. Libowski, A. Strycharczuk, Lublin 2023, 145–149 oraz 151–154; opr. H. Feiss, *Dedication of a church*, 103–105. Ponadto przełożyć by można następujące cztery kazania: (1–2) Achardus de Sancto Victore, *Sermo II et XIII*, w: Achard de Saint-Victor, *Sermons inédits. Texte latin avec introductions, notes, et tables*, ed. J. Châtillon, *Textes Philosophiques du Moyen Age* 17, Paris 1970, 36–41 oraz 131–168; (3–4) Anonimus de Sancto Victore, *Sermo I–II*, w: *Galeri a Sancto Victore et quorundam aliorum sermones inediti triginta sex*, ed. J. Châtillon, *Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis* 30, Turnhout 1975, 245–249 oraz 275–280. W kontekście wiktoryńskiej teologii budynku kościelnego ważne byłyby jeszcze dwa teksty, mianowicie pseudo-Hugonowe *Speculum de mysteriis Ecclesiae*, PL 177, 335–380 (nad edycją krytyczną dzieła pracuje aktualnie Andrea Pistoia), a także niewydane dotąd w ogóle *sermo* na poświęcenie kościoła pióra Godfryda ze św. Wiktora (edycję kazań Godfryda przygotowuje obecnie Antonio Sordillo) – zob. A. Sordillo, *Godfryd ze św. Wiktora. „Speculator castrorum Dei”*, tłum. M.J. Janeczek, w: *Mądrość wiktorynów* (w druku).

⁸ Studium tym zadeklarował zająć się Mateusz Włosiński. Treść tegoż studium częściowo już

w artykule „*Multa in his omnibus latent profunda mysteria*”. Hugona, Ryszarda i Adama ze św. Wiktora rozumienie budynku kościelnego⁹.

Absalonowe Kazanie XLI otwiera dość mocno rozbudowany wstęp o charakterze wybitnie retorycznym. Kaznodzieja, starając się pozyskać życzliwość słuchaczy, komplementuje ich, nazywając ukochanymi braćmi (*fratres dilectissimi, fratres charissimi*), przedstawiając ich – bardzo zgrabnie – jako daleko już posuniętych na drodze duchowego rozwoju, siebie zaś samego jako na tę drogę dopiero wkraczającego. Zasadniczo więc kazanie zaczyna się wraz z momentem powtórnego przywołania przez wiktoryna zdania z Ewangelii św. Jana, stanowiącego punkt wyjścia jego refleksji: „Było w Jerozolimie święto poświęcenia świątyni”¹⁰. Wyjaśniewszy, skąd bierze się nazwa tego święta (*encenium/encenia*) oraz kto je ustanowił, Absalon stwierdza, że oglądanie gmachu świątyni widzialnej, a więc budynku kościoła, zachęca i zaprasza do zapoznania się z gmachem świątyni niewidzialnej, którym jest ludzka dusza i który nade wszystko interesuje mistrza ze Sprinckirsbach. Przyglądanie się budynkowi domu Bożego uświadamia, w przekonaniu Absalona, dwie sprawy, że mianowicie tak jak kościół trzeba zbudować i potem go poświęcić, tak też zbudować i konsekrować potrzeba świątynię, jaką jest człowiecza dusza. W konsekwencji publikowane niżej *sermo* rozpada się na dwie części: w pierwszej mowa jest o wznoszeniu świątyni duchowej, w części natomiast drugiej Absalon opowiada, jak dokonuje się jej dedykacja.

Świątynia, jaką jest dusza ludzka, wznoszona jest w trzech etapach, którymi są: poznanie, miłość i dobre postępowanie. Pełne poznanie osiąga się za pomocą trzech praktyk: medytacji, ćwiczenia oraz kształcenia. Na miłość składają się z kolei następujące cztery elementy: rozeznanie między tym, co dobre, a tym, co złe, pobożność względem Boga, współczucie względem bliźniego, a także łagodność względem samego siebie. Wreszcie w dobrym postępowaniu chodzi o czyny trzech rodzajów, to jest: o uśmiercenie ciała, o ustrzeżenie cnoty oraz o obowiązek miłości.

Jak świątynia-dusza budowana jest w trzech etapach, tak i trzykrotnie jest ona oczyszczana czy poświęcana, mianowicie: we chrzcie, w wyrzeczeniu się świata oraz w pogrzebaniu ciała. W chwili chrztu, podczas którego oczyszcza się i uświęca, a ponadto również zbroi się i wzmacnia, dusza przeznaczona zostaje dla Boga. Wyrzeczenie się przez nią świata polega, po pierwsze, na wyrzeczeniu się woli własnej, po wtóre, na wytrwałości w prześladowaniu, we wszelkim trudzie

opracował na potrzeby referatu *Eklezjologia w wybranych kazaniach Absalona ze Sprinckirsbach*, który wygłosił 11 maja 2023 r. podczas 55. Tygodnia Eklezjologicznego pt. *Objawienie a objawienia*, jaki zorganizowało Koło Naukowe Teologów, działające w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II.

⁹ Ł. Libowski, „*Multa in his omnibus latent profunda mysteria*”. Hugona, Ryszarda i Adama ze św. Wiktora rozumienie budynku kościelnego – tekst ten jest dopracowaną wersją referatu wygłoszonego 9 grudnia 2022 r. w ramach Konferencji Ogólnopolskiej *Struktury kościelne i kult religijny w dawnych wiekach. Perspektywy badawcze*, zorganizowanej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II przez Katedrę Historii Starożytnej Bizantyńskiej i Średniowiecznej. Artykuł przekazany został redaktorom publikacji pokonferencyjnej.

¹⁰ J 10, 22. Cytaty biblijne tłumaczono samodzielnie, podając ich lokalizacje za Biblią Tysiąclecia.

i po trzecie, na pragnieniu ojczyzny niebieskiej. W końcu pogrzebanie ciała wiąże się, raz, z przekształceniem sfery zmysłowej, dwa, oczyszczeniem poznania i trzy, wydoskonaleniem udzielonych przez Boga darów.

Absalon Sprinckirsbacensis Sermo XLI In dedicatione Ecclesiae	Absalon ze Sprinckirsbach Kazanie XLI Na poświęcenie kościoła ¹¹
<i>Facta sunt encenia in Jerosolymis</i> (Joan. X).	„Było w Jerozolimie święto poświęcenia ¹² świątyni” ¹³ .

¹¹ Proponuje się tu inny niż w *Patrologii łacińskiej* podział tekstu na akapity.

¹² Termin *encaenium* A. Forcellini wyjaśnia następująco: *festus dies propter dedicationem alicujus novi operis celebratus*. Ta definicja wskazywałaby, że chodzi o coś, co nazwalibyśmy zainauguowaniem tego, co nowe bądź odnowione. Idzie tu o włączenie czegoś, jakiegoś dzieła do użytku. Forcellini wskazuje też na odpowiednik grecki tego terminu: *ἐγκαίνια*. Znaczenie tego rzeczownika greckiego Z. Abramowiczówna objaśnia z kolei tak: *to święto ponownego poświęcenia świątyni*, które to znaczenie wydaje się podpadać pod definicję A. Forcelliniego. Słownik Stronga mówi, że chodzi – w użytym w tym przypadku kontekście ewangelicznym – o konkretne „doroczne święto obchodzone przez osiem dni, poczynając od 25 dnia miesiąca kislew [połowa grudnia], ustanowione przez Judę Machabeusza [164 p.n.e.] na pamiątkę oczyszczenia świątyni po jej zbezczeszczeniu przez Antiocha Epifanesa” – Absalon przywołuje ten motyw w rozwinięciu kazania. Zob. *Totius Latinitatis lexicon*, red. A. Forcellini i in., t. 2, Prati 1858–1860, 267; Z. Abramowiczówna, *Słownik grecko-polski*, t. 2, Warszawa 1960, 10; J. Strong, *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego*, tłum. A. Czwojdrak, Warszawa 2015, 219. Termin *encaenium*, i to zarówno w wersji łacińskiej, jak i w wersji greckiej, przywołuje św. Augustyn w 48 homilii na Ewangelię św. Jana, o czym wspomina Forcellini (na marginesie trzeba zauważyć, że w słowniku Forcelliniego jest mały błąd: chodzi o homilię 48, a nie, jak się tam wskazuje 84). Augustyn wypowiada się we wskazanej homilii na temat odnośnego terminu w następujących słowach (pisownia za edycją polską): „Zważcie na Ewangelię: «Przypadła w Jerozolimie uroczystość poświęcenia świątyni». Była to uroczystość rocznicy poświęcenia świątyni. Greckie bowiem słowo «Kainon» oznacza coś nowego. Gdy sprawiano cośkolwiek nowego, nazywano to «encaenia». To słowo jest już w ogólnym użyciu, gdy kto w nową tunikę się ubiera, nazywa się to «encaeniare». Ów bowiem dzień (rocznicę), kiedy świątynia była poświęcona, Żydzi uroczystość obchodzili; właśnie ten uroczysty dzień obchodzono, gdy Pan mówił to, co przeczytaliśmy”. Zob. Augustyn, *In Iohannis evangelium tractatus CXXIV*, Corpus Christianorum. Series Latina 36, ed. R. Willems, Turnhout 1954, 413 = Augustyn, *Homilie na Ewangelię i Pierwszy list św. Jana*, cz. 2, tłum. W. Szołdarski, W. Kania, opr. i wstęp E. Stanuła, Warszawa 1977, 22.

¹³ J 10, 22.

Multos ex vobis, fratres dilectissimi, clavem scientiae accepisse, et legem Domini immaculatam et convertentem animas digito Dei scriptam in cordibus vestris jamdudum agnovi. Siquidem illa clavis David quae claudit et nemo aperit, aperit et nemo claudit, profunda Dei et mysteria Scripturarum vobis aperire voluit, vobis, inquam, quibus datum est nosse mysterium regni Dei, caeteris autem in parabolis. Me itaque sequentem ut parvulum, sapientem ut parvulum, lacte adhuc, non solido cibo nutriendum, timor dissolvit, ignorantia arguit, verecundia denique confundit. Inter perfectos enim loqui sapientiam, et spiritalibus spiritalia comparare oportebat, qui eorum quae retro sunt obliti, toto sensu cogitant circumspectionem Dei, et in lege ejus meditantur die ac nocte. Quoniam ergo tantorum virorum praesentiam etiam verbo offendere summa injuria est, in vocem lamentationis potius quam sermonis libet erumpere, paratus quantum valeo fonte lachrymarum satisfacere his, quos necessitate obedientiae licet invitus cogor offendere. Veruntamen quia viri estis misericordiae, gens sancta, populus acquisitionis (*Oseae*. VI), scientes quid est, misericordiam volo et non sacrificium, misericordiam vestram potius quam iudicium respicio, magis securus de venia, quam formidolosus de offensa. Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes, quia vestrae virtutis est

Dawno już, bracia najmiłsi, poznałem, że wielu z was przyjęło klucz wiedzy i że prawo Pańskie, niepokalane i nawracające dusze, palcem Bożym spisane zostało w waszych sercach¹⁴. Tak, ponieważ ów klucz Dawida, który tak zamyka, że nikt nie może otworzyć, i tak otwiera, że nikt nie może zamknąć¹⁵, zechciał odsłonić wam głębokości Boga i tajemnice Pism – wam, powiadam, którym dane zostało poznać tajemnicę Bożego królestwa, podczas gdy pozostałym dano ją poznać jedynie w przypowieściach¹⁶. Mnie więc, przystępującego tutaj jak niemowlę, mądrego jak niemowlę, karmionego dotąd mlekiem, nie zaś pokarmem stałym, strach zdejmuje, niewiedza obwinia, a na ostatek przyzwyczajoność zawstydzia¹⁷. Trzeba mi bowiem głosić mądrość pośród doskonałych i w to, co duchowe, zaopatrzyć duchowych, którzy, zapomniawszy, co czynili wcześniej, całym umysłem rozmyślają o zatroskaniu¹⁸ Boga i prawo Jego rozważają we dnie i w nocy¹⁹. Ponieważ zatem największą niesprawiedliwością jest choćby słowem uchybić obecności tak znakomitych mężów, przystoi, bym wybuchnął w głos raczej lamentem niż mową, będąc przygotowanym – na tyle, na ile jestem w stanie – żeby, wylewając łzy, uczynić zadość tym, których z konieczności posłuszeństwa, chociaż wbrew sobie, zmuszony jestem urazić. Tymczasem,

¹⁴ Por. Jr 31, 33; Hbr 8, 10.

¹⁵ Ap 3, 7. Według Apokalipsy klucz Dawida, czyli władzę, by otwierać i zamykać, posiada Ten, który jest święty i prawdomówny. Obie te cechy często są podawane przez Pismo Święte jako cechy Boga, zarówno w Starym, jak i w Nowym Testamencie. E. Michoń jednoznacznie pokazuje, że cechy te można przypisać wyłącznie do Chrystusa Jezusa. Absalon właściwie utożsamia tutaj Chrystusa z kluczem Dawida, co pokazuje, że Chrystus nie tyle dzierży władzę, ile jest uosobieniem władzy. Zob. E. Michoń, *Symbolika kluczy w Apokalipsie*, Studia Warmińskie (1967) 4, 133–159.

¹⁶ Por. Łk 8, 10.

¹⁷ Por. 1 Kor 2, 3 i 3, 2; Absalon buduje swój wstęp tak, aby zaskarbić sobie przychylność słuchaczy, doceniając ich zaraz po tym, jak umniejsza siebie, używając litoty. Będąc jedną z figur myśli, litota pośród kilku znaczeń ma także i to, które polega na tym, by mówca niejako odsłonił swoje braki w zestawieniu z doniosłością i znaczeniem podejmowanego zagadnienia. Por. K. Szymanek, *Sztuka argumentacji. Słownik terminologiczny*, Warszawa 2012, 184; P. Nehring, *Topika wczesnych łacińskich żywotów świętych*, Toruń 1999, 16–17.

¹⁸ Przyjmuje się tu lekcję *circumspectionem*.

¹⁹ Por. Pwt 6, 7; Joz 1, 8; Ps 1, 2; Ps 119(118), 15.

<p>parcere, non punire, excusare non iudicare, in his maxime quorum eventum urget necessitas, et finem exequendi prohibet rei imparatae difficultas. Sed ne tum per sermonis incuriam, tum prolixitatis vitium, usque in fastidium decurrat oratio, studeamus finem brevitate apprehendere, ut qui subtilitatem ingenii, profunditatem sententiarum, pulchritudinem eloquii desiderant, accelerato fine orationis minus fastidire incipiant.</p>	<p>ponieważ jesteście mężami miłosierdzia, rodem świętym, ludem nabycia²⁰ i ponieważ wicie, co znaczy: miłosierdzia chęć, a nie ofiary²¹, wypatruję raczej waszego miłosierdzia aniżeli sądu, odczuwając – przez wzgląd na łaskę – bardziej pokój niż – przez wzgląd na winy – strach. Chętnie bowiem znosicie niemądrych, choć sami jesteście mądrzy²², gdyż właściwe jest wam waszej przebaczać, nie karcić, usprawiedliwiać, nie sądzić – zwłaszcza w odniesieniu do tych, którzy działają pod przymusem konieczności i którym, jako że są nieprzygotowani, trudno położyć kres podjętemu dziełu. Lecz aby mowa ta już to przez niestaranność słowa, już to przez grzech rozwlekłości nie okazała się wstrętna, postarajmy się ująć ją w karby zwięzłości, ażeby ci, którzy pragną subtelności geniuszu, głębokości myśli i piękna wymowy²³, dzięki temu, że przybliżymy się już do końca mowy, stali się przychylniejsi.</p>
<p><i>Facta sunt, inquit evangelista, encenia in Jerosolymis.</i></p>	<p>„Było w Jerozolimie – powiada ewangelista – święto poświęcenia świątyni”²⁴.</p>

²⁰ Por. 1 P 2, 9.

²¹ Oz 6, 6; Mt 12, 7. Por. 1 P 2, 9.

²² Por. 2 Kor 11, 19.

²³ Subtelność, głębia i piękno – te trzy cechy mowy, jakie wymienia tu Absalon, skojarzyć można ze św. Augustynem, który w *De doctrina christiana* wskazuje, że dobra mowa ma nauczać, zachwycać i wzruszać. Augustyn pisze tak: „Pewien orator [Cyceron; przyp. M.W.] wyraził się, i należy mu w tym przyznać rację, że do obowiązków mówcy należy: «uczyć, zachwycać i wzruszać». W dalszych słowach dorzucił: «uczyć – obowiązek; zachwycać – przyjemność; wzruszać – osiągnięcie». Z tych trzech na pierwszym miejscu postawił obowiązek nauczania odnoszący się do rzeczy wykładanej, pozostałe zaś dwa dotyczą sposobu wygłaszania. [...] Kto usiłuje przekonać o tym, co dobre, nie będzie gardził żadnym z trzech elementów, mianowicie by nauczać, zachwycać i wzruszać”. Skoro zatem Absalon wskazuje, że są wśród jego odbiorców tacy, którzy oczekują od mowy subtelności geniuszu, głębokiej myśli i pięknej wymowy, to wydaje się, że można tutaj zasugerować właśnie Augustyna i szukać inspiracji na linii: piękna wymowa – wzruszenie, głębia myśli – zachwyt, subtelność geniuszu – nauczanie. Zob. Augustinus, *De doctrina christiana. De vera religione*, Corpus Christianorum. Series Latina 32, ed. J. Martin, Turnhout 1962, cała właściwie księga IV omawia odnośny motyw, natomiast wykorzystane tu fragmenty znajdują się pod sygnaturami IV, XII, 27 oraz IV, XVII, 34 = Augustyn, *De doctrina christiana. O nauce chrześcijańskiej. Tekst łacińsko-polski*, tłum. i kom. J. Sulkowski, Warszawa 1989, 211, 221.

²⁴ J 10, 22. Absalon, powtarzając w tym miejscu cytaty przewodni kazania, niejako otwiera je na nowo. Dla czytelnika jest to wskazówka podpowiadająca, że dotychczasowa retoryka wstępu zostaje faktycznie zamknięta i że kaznodzieja przechodzi już do właściwego wywodu.

Encenia quantum ad etymologiam nominis, quasi encenia dicuntur, quod sonat innovationem sive dedicationem. Haec autem solennitas a Juda Machabeo instituta est (*II Macha. VIII*) quantum ad veritatem historiae, quando ejectis idolis et eorum cultibus de templo Domini, divino cultui illud iterum mancipavit. Scitis, fratres charissimi, quaecunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt (*Rom. XV*), ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus. Vos maxime qui novistis vitulum Libani comminuere, et quinque de panibus hordeaceis multa millia hominum satiare; in hujus templi visibilis structura alicujus invisibilis templi investigatio, ni fallor,

Gdy chodzi o etymologię nazwy, to święto poświęcenia świątyni określane jest mianem „zainaugurowanie”, to znaczy „odnowienie” albo „dedykacja”. Jeśli zaś chodzi o prawdę historii, to uroczystość ta ustanowiona została przez Judę Machabeusza, kiedy, wyrzuciwszy ze świątyni Pańskiej bałwany i ich kulty, przywrócił w tym miejscu kult Boski²⁵. A wiecie, bracia najdrożsi, że cokolwiek zostało spisane, spisane zostało dla naszego pouczenia, abyśmy dzięki cierpliwości i pociesze płynącej z Pism mieli nadzieję²⁶. Wy zwłaszcza, którzy poznaliście, że [Bóg] ściera [człowieka jak] cielę Libanu oraz że pięcioma bochenkami chleba jęczmiennego syci wielotysięczny tłum ludzi²⁷.

²⁵ Odwołując się tutaj do prawdy historycznej, Absalon wskazuje na sens historyczny zawarty w Piśmie Świętym. W literaturze wiktoryńskiej spotkamy się z podziałem, który wyodrębnia trzy sensy obecne w tekście Pisma Świętego: historyczny, alegoryczny i moralny. W tym kontekście przytoczyć można następujący fragment *Didascaliconu* (V, 2) Hugona ze św. Wiktora: „Tak samo miód milszy jest w plastrze: to, co zdobywa się z większym wysiłkiem, większe budzi pragnienie. Zajmując się zatem Pismem Świętym, nie wszędzie należy doszukiwać się jednocześnie historii, alegorii i wskazówek moralnych. Trzeba, jak to dyktuje rozum, przyporządkować poszczególne interpretacje do odpowiednich miejsc. Niemniej w jednych i tych samych słowach mogą się często zawierać wszystkie, tak że prawda historyczna poprzez alegorie jednocześnie ukazuje jakąś tajemnicę, a poprzez nauki moralne wskazuje, co należy czynić”. Zob. Hugo de Sancto Victore, *Didascalicon de studio legendi* (V, 2), ed. Ch.H. Buttner, Washington 1939 = Hugon ze św. Wiktora, *Didascalicon, czyli co i jak czytać*, tłum. P. Pludra-Żuk, wstęp J. Soszyński, kom. P. Pludra-Żuk, J. Soszyński, Bibliotheca Litterarum Medii Aevi 4, Warszawa 2017, 192–195. Można w tym miejscu również zauważyć, że istnieje podział wyróżniający w tekstach biblijnych cztery sensy – do trzech powyższych doliczana jest wówczas anagogia. Takie ujęcie znajdujemy chociażby w Absalonowym kazaniu XXXIX na poświęcenie kościoła, gdzie wyróżnia się właśnie cztery sensy Pisma Świętego: „Sens historyczny, który prowadzi do prawdy; moralny, który kształtuje wolę; alegoryczny, który wzmacnia wiarę; oraz anagogiczny, który pociąga nas w górę dzięki kontemplacji”; zob. P. Wilk, „*To jest ten dom, w którym Chrystus chce się zatrzymać*”, 254. Redaktorzy pierwszego tomu polskiego tłumaczenia *Filokalii* w odniesieniu do liczby znaczeń, jakie można wydobyć z Pisma, zauważają, co następuje: „Egzegeza patrystyczna daleka jest jednak od jednoznaczności i o wiele bezpieczniej jest mówić o egzegezie danego autora”. Tę zasadę, jak się wydaje, stosować można także do autorów średniowiecznych, dopowiadając jedynie, że nie jest wcale oczywiste, ile warstw, ile sensów dany autor widział w omawianym przez siebie tekście. Zob. *Filokalia*, t. 1, tłum. C. Dobak, red. C. Dobak, S. Hiżycki, Kraków 2023, 368, przyp. 103. Redaktorzy wskazują tam na publikację, którą warto i tu przywołać w kontekście zagadnienia alegorii: M. Simonetti, *Między dosłownością a alegorią. Przyczynek do historii egzegezy patrystycznej*, tłum. T. Skibiński, Kraków 2000.

²⁶ Rz 15, 4.

²⁷ Por. Ps 29(28), 6 (w Wulgacie: *comminuet eas tamquam vitulum Libani*). Choć wersja tego miejsca w Wulgacie różni się od wersji, jaką podaje Biblia Tysiąclecia, to jednak obie zachowują podobną wymowę tekstu, podkreślając moc Boga wyrażoną w Jego słowie. Zob. *Biblia Sacra juxta Vulgatam Clementinam*, ed. M. Tvvedale, Londyn 2005, 563. Por. także Łk 9, 12–17. Te dwa odwołania można interpretować jako ukierunkowanie na dwie zasadnicze części Mszy Świętej, tj. na liturgię słowa i liturgię eucharystyczną.

<p>nobis proponitur. Quod aedificandum et post subversionem mundandum nobis insinuat, ut si omnis aedificatio constructa crescat in templum sanctum in Domino.</p>	<p>W gmachu przeto tej widzialnej świątyni przedstawia się nam – jeśli się nie mylę – pobudka do poznania pewnej świątyni niewidzialnej²⁸. Ukazuje się nam zaś ta świątynia niewidzialna jako gmach, który trzeba wznieść i po splugawieniu oczyścić²⁹, aby każda wzniesiona budowla rosła na świętą w Panu świątynię³⁰.</p>
<p>Non inconvenienter ergo templum Dei animam justi dicimus, quae imago et similitudo Dei est, et sacrarium Spiritus sancti. Primo ergo videamus quomodo templum istud tribus modis aedificatur. In altum surgit et consummatur, scilicet dilectione et bona operatione: cognitio in fundamentum jacitur, dilectio in parietes erigitur, bona vero operatio quasi tectum, parietes in summitate amplectitur. Sicut enim dicit Augustinus: Quantum cognoscis, tantum diligis, tantum operaris: non enim potest quis diligere quod non cognoscit, vel operari quod non diligit.</p>	<p>Ze wszech miar stosownie zatem świątynią Boga nazywamy duszę sprawiedliwego, która jest obrazem i podobieństwem Boga oraz przybytkiem Ducha Świętego³¹. Najpierw więc zobaczymy, jak świątynia ta na trzy sposoby jest budowana. Wzwyż powstaje ona i jest wykańczana za pomocą miłości i dobrego postępowania: poznanie kładzione jest jako fundament³², miłość wznosi ściany, dobre zaś postępowanie, niby dach, osłania ściany od góry. Jak bowiem mówi Augustyn: „Ile poznajesz, tyle miłujesz, na tyle działasz: nie można bowiem miłować tego, czego się nie zna, ani też czynić czegoś, czego się nie kocha”³³.</p>

²⁸ Absalon zaznacza w tym zdaniu, że wykorzystuje swoim kazaniu metodę alegorii. Polega ona na tym, że poprzez opis – w przypadku niniejszym – świątyni widzialnej – chce on ukazać swoim słuchaczom dodatkowy sens, który wykracza ponad dosłowną treść przywoływanego obrazu. Zob. hasło *Alegoria*, w: K. Szymanek, dz.cyt., 21–22.

²⁹ Możliwe nawiązanie do 2 Krn 29, 16–19.

³⁰ Por. Ef 2, 21.

³¹ Por. 1 Kor 3, 16.

³² Możliwe nawiązania do Ef 2, 20; 2 Tm 2, 19 oraz Hbr 6, 1–2.

³³ Zob. P. Courcelle, art.cyt., 288, przyp. 77 – wskazuje się tam, że niniejszym przywołany cytat pochodzi z 96 homilii (pkt 4) św. Augustyna na Ewangelię św. Jana. Por. Augustinus, *In Iohannis evangelium tractatus CXXIV*, 571 = Augustyn, *Homilie na Ewangelię i Pierwszy List św. Jana*, cz. 2, 230.

<p>Tribus autem modis ad perfectam cognitionem pervenimus, scilicet meditatione, exercitatione, eruditione. Est autem meditatio frequens cogitatio animi in dubiis ad investigationem veritatis. Exercitatio frequens usus inquisitionis sive per seipsum, sive ad alterum. Eruditio autem est studiosa animi informatio, vel ad agendum quod oporteat, vel ad sciendum quod ignorat. Cognition autem alia est sub homine, alia est de homine, alia vero supra hominem. Ea quae est sub homine, est de rebus creatis propter hominem, per quam cognoscit homo dignitatem suae conditionis. Per eam vero quae est de homine, cognoscit homo vitium propriae infirmitatis. Per eam quae supra hominem, gratiam bonitatis. Per primam cognoscis quid acceperis, per secundam quid perdidideris, per tertiam quid accepturus sis.</p>	<p>Na trzy zaś sposoby docieramy do doskonałego poznania, a mianowicie przez medytację, ćwiczenie i kształcenie. Jest zaś medytacja częstym rozmyśleniem ducha, który pośród wątpliwości docieka prawdy³⁴. Ćwiczenie to częsta praktyka badania czy to samego siebie, czy też drugiego. Kształcenie zaś jest starannym urabianiem ducha celem czy to spełnienia tego, co należy, czy też poznania tego, czego dotąd nie poznano. A różne jest poznanie: jedno pod człowiekiem, drugie z człowieka i trzecie ponad nim. To, które jest pod człowiekiem, dotyczy rzeczy stworzonych dla człowieka; dzięki temu poznaniu człowiek poznaje godność swojego stanu. Przez to natomiast, które jest z człowieka, poznaje człowiek grzech własnej słabości. Przez to wreszcie, które jest ponad człowiekiem, poznaje łaskę dobroci. Przez pierwsze poznajesz, coś otrzymał, przez drugie, coś zatracił, przez trzecie, co otrzymasz³⁵.</p>

³⁴ Rzeczywistości medytacji poświęcił Hugon jedno ze swoich dzieł, mianowicie krótki traktat *De meditatione*. Swoje rozważania o medytacji Hugon rozpoczyna od jej definicji: „Medytacja to częste rozmyślanie dociekające natury rzeczy”. Zob. Hugo de Sancto Victore, *De meditatione*, w: Hugues de Saint-Victor, *Six opuscules spirituels*, wstęp, ed. i tłum. R. Baron, Paris 1969, 44–59 = Hugon ze św. Wiktora, *O medytacji*, tłum. M. Buraczewski, Ł. Libowski, P. Wilk, w: *Mądrość wiktorynów* (w druku).

³⁵ Wanda Bajor, pisząc na temat Ryszarda ze św. Wiktora, zauważyła, że według koncepcji wiktoryńskiej człowiek, realizując swoją zdolność poznawczą, wznosi się na coraz wyższe poziomy poznania, tzn. zaczynając od poznania bytów zmysłowych (Absalonowe „poznanie pod człowiekiem”), poprzez poznanie bytów duchowych („poznanie z człowieka”) dociera aż do poznania Boga („poznanie ponad człowiekiem”). Może to wskazywać na niedeprecjonowanie przez wiktorynów tego, co materialne, lecz wykorzystanie tego na drodze ku Bogu. Zob. W. Bajor, *Ryszard ze św. Wiktora. „Doctor contemplationis et amoris”*, w: *Mądrość wiktorynów* (w druku).

Post cognitionem dilectio quasi sapiens architectus, fundamentum erigit, in ingressu ponens discretionem, in capite devotionem, in sinistro latere compassionem, in dextro vero mansuetudinem. Primo ponitur discretio, ut sciamus discernere mundum ab immundo, sanctum a prophano, malum a bono, ne ex conjunctione virtutis et vitii prophaneatur in terra sanctuarium Dei. Nam mala sunt vicina bonis errore sub ipso. Pro vitio virtus crimina saepe tulit. (*Ovid.*) In omni ergo sacrificio tuo sal offeras, hoc est discretionem habeas, sicut praecipit tibi Dominus (*Levit.* II), ne si onera importabilia alligaveris citius oneri succumbas: aut si inutiles collegeris lentiscas, et desidiosus fias sicut in Apocalypsi legitur: Utinam calidus esses, aut frigidus: sed quia neque calidus es neque frigidus, incipiam te evomere ex ore meo (*Apoc.* III). Post discretionem sequitur devotio in oratione, compassio in oratione, compassio

Po poznaniu miłość, niczym mądry architekt, zakłada fundament, przy wejściu kładąc rozeznanie, przy szczycie pobożność, po stronie lewej współczucie, po stronie zaś prawej łagodność. Najpierw kładzie się rozeznanie, abyśmy umieli rozróżniać czystość od nieczystości, świętość od bezbożności, zło od dobra, aby przez połączenie cnót z wadami nie została sprofanowana na ziemi świątynia Boga. „Albowiem w tym samym błędzie zło jest sąsiadem dobra. Cnota często brała na siebie winę za występki”³⁶. Zatem przy każdej swej ofierze ofiaruj sól, czyli rozeznawaj, jak przykazuje ci Pan³⁷, abys, jeśli wiązał będziesz ciężary niemożliwe do niesienia³⁸, szybciej sam pod nimi nie upadł³⁹; albo też, jeśli zbierał będziesz drwa bezużyteczne⁴⁰, abys nie stał się leniwy, jak czyta się w Apokalipsie: „Obyś był gorący albo zimny: lecz ponieważ nie jesteś ani gorący, ani zimny, zacznę wypluwać

³⁶ Jest to cytat z Owidiusza, z jego utworu *Remedia amoris*, wers 324. Podajemy tutaj funkcjonujące polskie tłumaczenia tego fragmentu: „Granica pomiędzy wadą i zaletą jest nieuchwytna, to też często pod tym fałszywym pretekstem, zamiast występkę, oskarżaną była cnota” – Publius Ovidius Naso, *Lekarstwa na miłość*, tłum. J. Rościszewski, Warszawa–Wilno–Poznań 1922, 26 (pisownia oryginalna); „Granica między wadą a zaletą cienka, / Często więc cnota za grzech bywa wzięta” – Publiusz Owidiusz Nazo, *Lekarstwa na miłość*, tłum. i opr. A.W. Mikołajczak, Poznań 1993, cyt. za: A. Łuka, „*Inque meo nullum carmine crimen erit*”. *Owidiusza konflikt z prawem*, Studia Prawnicze KUL 57 (2014) 1, 109. Wykorzystanie tego cytatu może nasuwać pewne skojarzenia z Mt 8, 17: „Tak oto spełniło się słowo proroka Izajasza: On [Jezus; przyp. M.W.] wziął na siebie nasze słabości i nosił nasze choroby [Iz 53, 4; przyp. M.W.]”.

³⁷ Kpł 2, 13. Sól była ważnym elementem liturgii aż do Soboru Watykańskiego II, po którym ograniczono jej użycie. Literatura podaje, że w rytuałach średniowiecznych sól była używana podczas dedykacji kościoła, egzorcyzmów i sądów Bożych. *Słownik teologii biblijnej* pozwala przypuszczać, że sól – podobnie jak kadzidło – miała mieć funkcję oczyszczającą lub też wskazywała na trwałość umowy bądź przymierza. Takie interpretacje znajdowałyby potwierdzenie w tekstach biblijnych. Idąc tym torem, wykorzystany tutaj przez Absalona motyw soli można by interpretować jako wezwanie do tego, by oczyszczać swoje życie poprzez rozeznawanie, poprzez namysł nad swoim postępowaniem. Zob. *Leksykon liturgii*, opr. B. Nadolski, Poznań 2006, 395; *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1990, 896–897.

³⁸ Por. Mt 23, 3–4.

³⁹ Por. 1 Kor 10, 12.

⁴⁰ Por. Lb 15, 32–36. Zbierający drwa człowiek naruszył spoczynek szabatu, za co poniósł karę śmierci. Stąd też można powiedzieć, że drwa, które zbierał, okazały się dla niego bezużyteczne. Dalszy ciąg zdania, mówiący o lenistwie, pośrednio może wskazywać na przywołany tu fragment z Księgi Liczb. Tok interpretacji mógłby pójść po następującej linii: człowiek z Księgi Liczb na skutek lenistwa nie zebrał drewna wcześniej, odkładając pracę na święty dzień szabatu. Kara śmierci, jaka go za to spotkała, byłaby więc owym „wyrzuceniem z ust”, odpłatą za lenistwo, które doprowadziło do łamania szabatu.

in proximi infirmitate, devotio quantum ad Deum, compassio quantum ad proximum, mansuetudo quantum ad te ipsum. His quatuor parietibus omnis aedificatio constructa concrescit in templum sanctum in Domino, quoniam discretio aedificat sapienter, devotio diligenter, compassio misericorditer, mansuetudo decenter. Fructum vero mansuetudinis Propheta nobis aperit, dicens: Diriget mansuetos in iudicio, docebit mites vias suas (*Psal. XXXIV*). Et in Evangelio: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram (*Matth. V*). Et alibi: Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super mitem et humilem et caetera (*Isa. LXVI*). Isti sunt quatuor annuli aurei, qui erant in angulis arcae testamenti, quibus elevabatur cum castra essent movenda, et deponeretur cum essent figenda tentoria. Sancta enim anima, quae arca testamenti dicitur, quia legem Dei retinet corde, et implet bona operatione, his quatuor supradictis virtutibus a terrenis affectibus sursum erigitur, et devictis tentationum motibus, in tranquillitate mentis quieta custoditur. Ad devotionem nos exhortatur sponsus in Cantico amoris, dicens: Comedite et bibite, amici mei, et inebriamini charissimi (*Cant. V*). Comedite de fructu bonae operationis, bibite de vino compunctionis, inebriamini in gaudio sanctae devotionis. Compassionis exemplum dedit nobis Samaritanus ille misericors, qui praetereuntibus sacerdote et levita, fecit misericordiam in illum,

ciebie z moich ust⁴¹. Po rozeznaniu następuje pobożność w modlitwie, współczucie bliźniemu w słabości; pobożność w odniesieniu do Boga, współczucie w odniesieniu do bliźniego, łagodność w odniesieniu do siebie samego. Powstała przez wzniesienie tych czterech ścian, każda budowla rośnie na świętą w Panu świętynie⁴², ponieważ rozeznanie buduje mądrze, pobożność pilnie, współczucie miłosiernie, łagodność stosownie. Owoc zaś łagodności objawia nam prorok, mówiąc: „Pokieruje łagodnych w sądzie, nauczy cichych dróg swoich⁴³. A w Ewangelii czytamy: „Błogosławieni cisi, albowiem oni posiadą ziemię⁴⁴. I jeszcze: „Na nikim innym nie spocznie mój Duch, jak tylko na cichym i pokornym” – i tak dalej⁴⁵. To są cztery złote pierścienie, które były przy rogach arki przymierza, dzięki którym była ona podnoszona, kiedy zwijano obóz, i stawiana, kiedy rozstawiano namioty⁴⁶. Święta bowiem dusza, która nazywana jest arką przymierza, ponieważ zachowuje ona prawo Boże w sercu i wypełnia je przez dobre postępowanie, dzięki tym czterem wyżej wymienionym cnotom, odciągana od ziemskich namiętności, podnoszona jest w górę, a gdy przezwyciężone zostają poruszenia pokus, strzeżona jest w cichym spokoju umysłu. Do pobożności zachęca nas oblubieniec w pieśni miłości⁴⁷, mówiąc: „Jedzcie i pijcie, moi przyjaciele, i upijajcie się, najdrożsi!”⁴⁸. Jedzcie z owocu dobrego

⁴¹ Ap 3, 16.

⁴² Ef 2, 21–22.

⁴³ Ps 25(24), 9. U Migne’a identyfikacja tego cytatu jest błędna.

⁴⁴ Mt 5, 5.

⁴⁵ Iz 66, 2.

⁴⁶ Wj 25, 12. Pierścienie te były otworami, w które wkładano drażki służące kapłanom do przenoszenia Arki Przymierza. Por. *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii hebrajskiej*, red. J.H. Walton, V.H. Matthews, M.W. Chavalas, tłum. Z. Kościuk, Warszawa 2005, 98. Istnieje także opinia, wedle której „usytuowanie pierścieni pozwala sądzić, że chodzi o zachowanie nietykności Arki (por. 2 Sm 6, 6–7) i uszanowanie *sacrum*, które zawiera. Można się jedynie domyślać, czy pierścienie pełniły także rolę nóżek, które oddzielały Arkę od ziemi”. Cyt. za: J. Lemański, *Jak wyglądała Arka Przymierza (Wj 25, 10–22)?*, *Studia Koszalińsko-Kołobrzeszkie* 11 (2007), 153.

⁴⁷ Chodzi oczywiście o Pieśń nad Pieśniami.

⁴⁸ Pnp 5, 1.

<p>et accuratis plagis ejus infudit oleum et vinum (<i>Luc. X</i>). Et quid aliud obstetrices Hebraeorum nobis contulerunt, nisi compassionis exemplum, quae non metuebant mandato Pharaonis contraire, ut filios Hebraeorum de morte possent eripere (<i>Exod. I</i>)?</p>	<p>postępowania, pójcie z wina skruchy, upijajcie się w radosnej i świętej pobożności! Przykład zaś współczucia dał nam ów miłosierny Samarytanin, który, podczas gdy kapłan i lewita minęli pobitego, okazał mu miłosierdzie i oliwą i winem zalał głębokie jego rany⁴⁹. A cóż innego, jeśli nie przykład współczucia ukazały nam akuszerki hebrajskie, które nie bały się sprzeciwić rozkazowi faraona, aby ocalić od śmierci hebrajskie dzieci?⁵⁰</p>
<p>Sequitur de ultima parte spiritalis aedificii, hoc est, de bona operatione, legitur in historia veteri (<i>Levit. I</i>) tria animalium genera in sacrificio Domini offerenda, de animalibus, de pecoribus, et de avibus. In his tribus animalium generibus, tria genera operum insinuantur. Quaedam enim agimus ad mortificationem carnis, quaedam ad custodiam virtutis, quaedam ad officium charitatis. Prima et ultima agimus propter nos, media vero propter proximos. Ea quae sunt ad mortificationem vitiorum, debent esse laboriosa, et aspera in fortitudine animi, et humiliatione corporis, in fame et siti, in frigore et nuditate, in jejuniis multis, in charitate non ficta. Quae vero sunt ad officium charitatis, debent esse pia, mansueta, plena misericordia, facta in hilaritate, studiose et absque dilatione. Quae vero sunt ad custodiam virtutis, debent esse simplicia, casta cum dejectione sui, et contemptu seculi. Simplicia et casta quantum ad custodiam hominis interioris cum dejectione sui, et contemptu seculi, quantum ad cautelam hominis exterioris. Ea quae primo loco diximus, referuntur ad sacrificium de armentis, quae sunt laboriosa et fortia: quae secundo loco dicta sunt, ad sacrificium de pecoribus, quae sunt mansueta et innocentia: quae vero tertio loco ad sacrificium</p>	<p>Przejdźmy do ostatniej części duchowej budowli, to jest do dobrego postępowania. Czyta się mianowicie w starej historii⁵¹ o trzech rodzajach zwierząt składanych Panu w ofierze – o bydle, o trzodzie i o ptakach. W tych trzech rodzajach zwierząt wyobrażone są trzy rodzaje czynów. Jedne bowiem podejmujemy dla uśmiercenia ciała, drugie dla strzeżenia cnoty, a jeszcze inne z obowiązku miłości. Pierwsze i ostatnie czynimy ze względu na nas, drugie zaś ze względu na bliźnich. Te, które służą uśmierceniu grzechów, powinniśmy spełniać w trudzie i znoju, w dzielności ducha i upokorzeniu ciała, w głodzie i pragnieniu, w mrozie i nagości, w licznych postach⁵², w miłości bez obłudy⁵³. Te zaś, które płyną z obowiązku miłości, winny być pobożne, łagodne, pełne miłosierdzia; winny spełniane być z radością, gorliwie i bez zwłoki. Wreszcie te, które służą ustrzeżeniu cnoty, mają być proste, czyste, połączone z zaparciem się siebie oraz wzgardą tego świata. Są one proste i czyste o tyle, o ile służą poskromieniu człowieka zewnętrznego oraz prowadzą do ustrzeżenia człowieka wewnętrznego – przy zaparciu się samego siebie i wzgardzeniu światem. Te zaś dzieła, o których powiedzieliśmy najpierw, odnoszą się do ofiary z bydła, która</p>

⁴⁹ Łk 10, 30–34.

⁵⁰ Wj 1, 15–19.

⁵¹ Zob. Kpł 1; „stara historia” – określenie Starego Testamentu.

⁵² Por. 2 Kor 11, 27.

⁵³ Por. 2 Kor 6, 6.

de avibus, quod est in turture et columba, quia sunt simplicia et casta.	wymaga siły i trudu; te, które wskazane zostały na miejscu drugim, nawiązują do ofiary z trzody, która jest pokorna i niewinna; te natomiast, o których mowa była na końcu, dotyczą ofiary z ptaków, czyli z synogarlicy albo gołębia, ponieważ jest ona prosta i czysta.
Aedificata est domus Domini prout potuimus, consequenter ejus dedicationem breviter perstringamus. In materiali templo tres legimus factas dedicationes. Unam sub Salomone, secundam post captivitatis reditum de Babylone, tertiam vero per Judam Machabeum in templi desolatione. In hunc modum templum nostrum spiritale habet tres dedicationes. Unam in baptismate, secundam in renunciatione saeculi, tertiam in depositione carnis.	Jak potrafiliśmy, zbudowaliśmy dom Pański; wspomnijmy więc teraz krótko jego poświęcenie. Oto czytamy, że świątynię materialną poświęcono trzy razy. Pierwszy raz za Salomona ⁵⁴ , drugi raz po powrocie z niewoli z Babilonu ⁵⁵ , trzeciego natomiast poświęcenia po jej sprofanowaniu dokonał Juda Machabeusz ⁵⁶ . Takie trzy poświęcenia mają również miejsce w naszej świątyni duchowej. Pierwsze we chrzcie, drugie w wyrzeczeniu się świata, trzecie w pogrzebaniu ciała.
In baptismate siquidem Deo dicata est anima rationalis, dum per depositionem vetustatis mundatur, per inhabitantem gratiam Spiritus sancti sanctificatur, per confessionem fidei armatur, per unctionem olei corroboratur.	We chrzcie zatem dusza rozumna przeznaczona zostaje dla Boga, kiedy oczyszcza się przez pogrzebanie tego, co stare, uświęca się dzięki zamieszkującej w niej łasce Ducha Świętego, zbroi się w wyznaniu wiary i umacnia się poprzez namaszczenie olejem.
De secunda templi dedicatione Paulus gloriatur, cum dicit: Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (<i>Gal. VI</i>). Videmus quosdam habere contemptum mundi, quos non contemnit mundus, quosdam contemni a mundo, qui non contemnunt mundum, quosdam et contemnere mundum, et contemni à mundo, quosdam nec contemnere mundum nec contemni a mundo. Hi qui contemnunt mundum et non contemnuntur à mundo, sunt qui et si corpore sunt in mundo, conversatione tamen sunt in coelo, quorum vitam admiratur mundus	Drugim poświęceniem świątyni chlubi się Paweł, gdy mówi: „Obym nie chlubił się z niczego innego, jak tylko z krzyża Pana naszego Jezusa Chrystusa, przez który ukrzyżowany został dla mnie świat, a ja ukrzyżowany zostałem dla świata” ⁵⁷ . Widzimy, że tymi, którzy świat mają w pogardzie, świat nie gardzi; że tymi, którzy nie gardzą światem, świat pogardził; że tymi, którzy gardzą światem, pogardził i świat; wreszcie że tymi, którzy nie gardzą światem, i świat nie wzgardził. Ci, którzy gardzą światem, a którymi świat nie gardzi, są tymi, którzy chociaż ciałem są w świecie, to jednak

⁵⁴ 1 Krl 8, 10–66; 2 Krn 7, 1–10.

⁵⁵ Ezd 6, 16–18.

⁵⁶ 1 Mch 4, 36–61; 2 Mch 10, 1–8.

⁵⁷ Ga 6, 14.

propter difficultatem, et veneratur propter sanctitatem. Qui vero contemnuntur a mundo et non contemnunt mundum, sunt quos abjicit mundus propter rerum paupertatem, pannorum vilitatem, personae dejectionem, et vitae enormitatem: qui et si relinquunt mundum necessitate, omnia possident voluntate. Sunt et alii qui contemnunt mundum et contemnuntur a mundo, quales fuerunt sancti, qui ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt pro Christo, per quem mundus eis crucifixus erat: quia propter ipsum mundum contemnebant, et ipsi mundo, quia propter Christum mundus eos abjiciebat. De his vero qui non contemnunt mundum, nec contemnuntur a mundo non oportet exempla subjicere, quorum et in misericordia est multitudo, et manifesta conversatio. Hanc secundam spiritus innovationem tribus modis oportet comparari, scilicet abjectione propriae voluntatis, patientia tribulationis, et desiderio patriae coelestis, quae tria et ipse Salvator praescrispsit, dicens: Qui vult venire post me, abneget semetipsum et tollat crucem suam, et sequatur me (*Luc. IX*). Abneget semetipsum, deponendo propriam voluntatem: tollat crucem suam, patientiam habendo tribulationis: et sequatur me, desiderio patriae et operis imitatione. Qui enim dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulavit et ipse ambulare (*I Joan. II*).

sposobem życia są w niebie – świat podziwia ich życie, bo jest trudne, i czi je, bo jest święte. Ci jednakże, którymi świat pogardza, a którzy światem nie pogardzają, to ci, których świat odrzuca przez wzgląd na ubogie mienie, nędżność odzieży, odrzucenie od zaszczytów i odmiennosc ich życia – a chociaż tacy pozostawiają świat z konieczności, to jednak wszystko posiadają wolą. Są i inni, którzy pogardzają światem i którzy pogardzani są przez świat, jakimi byli święci, którzy, doświadczywszy sztyderstw i batów, co więcej, kajdan i więzień, zostali ukamienowani albo rozszarpani, byli torturowani, od ostrza miecza umarli dla Chrystusa⁵⁸ – przez którego świat ukrzyżowany został dla nich, ponieważ ze względu na Niego pogardzali oni światem, i przez którego oni ukrzyżowani zostali dla świata, ponieważ ze względu na Chrystusa świat ich odrzucał⁵⁹. Nie potrzeba natomiast przytaczać przykładów tych, którzy nie pogardzają światem i którymi świat nie pogardza, jako że takich ludzi z Bożego dopustu⁶⁰ jest bardzo wielu i sposób ich życia jest znany. Tak więc drugie odnowienie ducha przeprowadzone musi być na trzy sposoby, mianowicie przez odrzucenie woli własnej, wytrwałość w prześladowaniu i pragnienie ojczyzny niebieskiej, które to trzy sposoby wskazał sam Zbawiciel, mówiąc: „Kto chce iść za Mną, niech się zaprze samego siebie, niech weźmie krzyż swój i niech idzie za Mną”⁶¹. Niech się zaprze samego siebie, wyrzekając się woli własnej; niech weźmie krzyż swój, zachowując wytrwałość w prześladowaniu; i niech idzie za Mną, pragnąc ojczyzny i naśladować dokonania Chrystusa. Kto bowiem mówi, że twa w Chrystusie, powinien postępować tak, jak Chrystus postępował⁶².

⁵⁸ Por. 2 Kor 11, 24–26.

⁵⁹ Por. Ga 6, 14.

⁶⁰ Dosłownie: „w miłosierdziu” – w domyśle: Boga; tzn. Bóg w swojej łaskawości, w swoim miłosierdziu pozwala, aby w ten sposób ludzie żyli, choć życie takie, jak wynika ze słów Absalona, bynajmniej nie jest szlachetne.

⁶¹ Łk 9, 23.

⁶² 1 J 2, 6.

<p>Ultima innovatio spiritus est in carnis depositione, cum inebriabuntur ab ubertate domus suae, et torrente voluptatis suae potabit eos, cum ingredientur in lumine tuo ad videndum Deum deorum in Sion. Ista spirituum innovatio quanto est excellentior caeteris, tanto est caeteris magis admirabilis: tunc enim superveniet quod perfectum est, et evacuabitur quod ex parte est. Sive enim sensus destruetur, sive intellectus purificabitur, sive dona gratuita perficientur et confirmabuntur, deposito siquidem corpore mortis hujus sensuum alii destruentur, et quantum ad usum, et quantum ad habitum, ut tactus qui spiritali creaturae non convenit, cum tantum in rebus corporeis ipsum oporteat exerceri. Alii destruentur quantum ad usum, quem nunc habent, non quantum ad habitum,</p>	<p>Ostatnie odnowienie ducha dokonuje się w pogrzebaniu ciała, kiedy „upiją się obfitością Jego domu i kiedy napoi ich strumieniem swej rokoszy”⁶³, kiedy wchodzić będą w światło Twoim, aby oglądać na Syjonie Boga bogów⁶⁴. To trzecie odnowienie duchów o tyle jest wspanialsze od pozostałych, o ile od pozostałych bardziej godne jest podziwu: wówczas bowiem nadejdzie to, co doskonałe, i usunięte zostanie to, co częściowe⁶⁵. Albo bowiem zmysł zostanie zniszczony, albo poznanie oczyszczone, albo dary darmo dane zostaną wydoskonalone i wzmocnione. Po tym, jak ciało tej śmierci⁶⁶ zostanie pogrzebane, jedne ze zmysłów zniszczone zostaną zarówno w swoim trwaniu, jak i w swoim użyciu⁶⁷ – jak dotyk, który nie przynależy do stworzenia duchowego, ponieważ</p>
--	--

⁶³ Por. Ps 36(35), 9. Obraz, jaki przedstawiony jest w tych słowach, stanowi figurę odnoszącą się do wylania Ducha Świętego. W takim też kontekście używa tych słów Augustyn w swoim kazaniu 32, gdzie mówi: *Fluminis impetus laetificant civitatem Dei – dictum est autem de inundatione Spiritus Sancti, de qua alio loco ait Propheta: Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, et torrente voluptatis tuae potabis eos*. Zob. Augustinus, *Sermo XXXII* (pkt 6), PL 38, 198. K. Bardski w swoim artykule wskazuje, że przytoczony przez Absalona cytat z Psalmu 36(35) pojawia się w kontekście ufności człowieka wobec Bożych obietnic, w tym przypadku wobec obietnicy wylania Ducha Świętego. Zob. K. Bardski, *Duch Święty jako żywioły natury w symbolicznych interpretacjach Starego Testamentu w tradycji łacińskiej*, *Verbum Vitae* 37 (2020) 1, 185–199.

⁶⁴ Może dziwić takie określenie, jednakże występuje ono w Starym Testamencie, zob. Pwt 10, 17; 2 Krn 2, 4; Ps 50(49), 1; Ps 95(94), 3; Ps 135(134), 5; Ps 136(135), 2. Nie tyle chodzi tutaj o politeizm, ile raczej o henoteizm, który rozumiany być może jako względna postać monoteizmu. Schelling, który jest twórcą pojęcia „henoteizm”, uważał, że henoteizm jest pierwszym etapem rozwoju religii. Przekształcał się on naturalnie – zdaniem Schellinga – w politeizm, który później przechodził w monoteizm absolutny. W ujęciu tego autora henoteizm był właśnie względnym monoteizmem, czyli stanowiskiem głoszącym, iż jeden, główny bóg jest ponad innymi bogami. Inną interpretację henoteizmu można znaleźć u Müllera, ucznia Schellinga, który z kolei twierdził, że henoteizm jest etapem przejściowym między politeizmem i monoteizmem. Abstrahując od tego, która koncepcja jest bliższa prawdy, można pokusić się o stwierdzenie, że prorocy Starego Testamentu byłiby tymi, którzy przeprowadzili Izraela od henoteizmu do monoteizmu absolutnego. Zob. M. Szymański, *Henoteizm*, w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 4, red. M. Krapiec, Lublin 2003, 340; M. Białous, *Fenomen religii Praslówian*, *Elpis* 18 (2016), 145–152, zvl. 148, przyp. 23, gdzie autor odwołuje się do teorii Müllera.

⁶⁵ Por. 1 Kor 13, 10.

⁶⁶ „Ta śmierć” – określenie użyte zapewne w znaczeniu „życie doczesne”.

⁶⁷ W sumie wyróżnia tutaj Absalon trzy aspekty zniszczenia zmysłów: *quantum ad usum* = „w użyciu”, *quantum ad habitum* = „w trwaniu” i *quantum ad instrumentum* = „w funkcjonowaniu”. Różnica między aspektami, które wiktoryn określa rzeczownikami *usum* i *instrumentum* nie jest, jak się wydaje, łatwa do uchwycenia.

ut gustus et odoratus. Gustus etenim tunc erit, illa aeterna beatitudine satiari: odoratus erit officium, in ea delectari: visus vero et auditus destruentur quantum ad instrumentum, non quantum ad usum vel quantum ad habitum. Animae siquidem beatorum deposito corpore mortis, et vident opera hominum, et audiunt voces Deum laudantium. Ad hoc ut videamus quomodo purgetur intellectus, necessarium est sumi de lignis Libani ad aedificationem templi. In Thimaeo Platonis scriptum asserunt, quoniam intellectus solius Dei est, et admodum paucorum hominum: sed si paucorum hominum est intellectus, cum multi sint homines, consequens est ut aliqui sint sine intellectu. Sed intellectu alius est ex creaturis, alius ex Scripturis, alius ex infusione supernae veritatis. Primus est vulgi, secundus philosophi, tertius viri religiosi. Primus omnium, secundus multorum, tertius est admodum paucorum hominum. Tunc ergo intellectus noster purificabitur, cum non per creaturas intelligemus, sed ex sola infusione illius summae veritatis, in quam et per quam omnia intelligentes erimus, sicut scriptum est in prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei (*Joan. VI*). Sed et charitas tunc perficietur, quia nec aliud nec aliter quam debeat tunc diligetur. Est autem duplex perfectio charitatis, una in constantia diligendi, altera in intentione dilectionis. Prima perfectio, ut fortis sit contra

posługiwać się nim trzeba wyłącznie w odniesieniu do rzeczy cielesnych. Inne jednak ze zmysłów zniszczone zostaną nie w swoim trwaniu, ale w swoim obecnym użyciu – jak smak i węch. Smak bowiem będzie wówczas istniał, sycąc się owym szczęściem wiecznym, a zadaniem węchu będzie się tym szczęściem rozkoszować; z kolei wzrok i słuch ulegną zniszczeniu w swoim funkcjonowaniu, nie zaś w swoim trwaniu czy użyciu. Dusze wszak błogosławionych, skoro pogrzebały ciało śmierci⁶⁸, widzą również czyny ludzi i słyszą głosy chwalejących Boga. W tym zaś celu, abyśmy zobaczyli, w jaki sposób oczyszcza się poznanie, koniecznym jest, by posłużyć się przy budowie świątyni drewnem Libanu⁶⁹. Stwierdza się, że w *Timajosie* Platon napisał, iż poznanie przynależy jednemu Bogu i niewielu wyłącznie ludziom⁷⁰: lecz jeśli niewielu tylko ludzi ma poznanie, chociaż ludzi jest wielu, to wynika z tego, że niektórzy są bez poznania. Lecz pierwszym poznaniem jest poznanie ze stworzeń, drugim poznanie z Pism, a trzecim poznanie będące owocem wiania najwyższej prawdy. Poznanie pierwsze właściwe jest ludowi, drugie filozofowi, trzecie człowiekowi pobożnemu. Pierwsze właściwe jest wszystkim, drugie wielu, trzecie tylko ludziom nielicznym. Wówczas więc poznanie nasze oczyści się, gdy pojmować będziemy nie przez stworzenia, ale jedynie

⁶⁸ „Ciało śmierci” – określenie użyte najpewniej w znaczeniu „ciało życia doczesnego”.

⁶⁹ Por. 1 Krl 5, 22–24; 2 Krn 2, 7n. 15.

⁷⁰ Pierre Courcelle to odwołanie do *Timajosa* Platona identyfikuje jako możliwe nawiązanie Abalsona do Kalcydiuszowego przekładu tegoż dialogu, a dokładniej do słów: „Principio cuncta quae sunt et ipsum mundum contineri regique principaliter quidem a summo deo, qui est summum bonum, ultra omnem substantiam omnemque naturam existimatione intellectuque melior, quem cuncta expetunt, cum ipse sit plenae perfectionis et nullius societatis indignus; de quo plura dici nunc exorbitare est”; cyt. za: *Platonis Timaeus interprete Chalcidio cum eiusdem commentario*, ed. I. Wrobel, Leipzig 1876 (reprint: Frankfurt am Main 1963) – tekst dostępny jest online: https://chmtl.indiana.edu/tml/3rd-5th/CHALTIM_TEXT.html (dostęp: 07.06.2023). Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w XI w., zanim jeszcze Kalcydiusz dokonał swojego jego przekładu, dialog *Timajos* był bardzo popularny: funkcjonował on wówczas w przekładzie na łacinę autorstwa Cyncerona. Jednakże wersja Cyncerona, z którą zetknął się Augustyn, pozostawała myślicielom średniowiecza nieznaną, stąd tak znamieną rolę dzieła Kalcydiuszowego. Zob. P. Courcelle, art.cyt., 281, przyp. 48; A. Kijewska, *Chalcydiusz*, w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 2, red. M. Krąpiec, Lublin 2001, 87.

adversaria toleranda, ut paratus quis sit pro Christo in carcerem et in mortem ire, et pro proximo animam ponere. Secunda, ut tantum incensa sit, ut amplius inflammari non possit. Prima perfectio est viae, secunda, patriae. Habemus tres innovationes spirituum distinctas, primam jam accepimus, in secunda per gratiam ambulamus, tertiam vero adhuc expectamus, quam nobis praestare dignetur Jesus Christus Deus et Dominus noster creator et redemptor, cujus regnum et imperium permanet in secula seculorum. Amen.

z wlewu owej najwyższej prawdy, w której i przez którą będziemy pojmywać wszystko, jak napisano u proroków: „I będą wszyscy uczniami Boga”⁷¹. I miłość wtedy się wydoskonali, ponieważ miłować się będzie wówczas to wyłącznie i wyłącznie tak, co i jak miłować się powinno. Dwojaka jest zaś doskonałość miłości: jedna w stałości kochania, druga w intensywności miłowania. Pierwsza doskonałość jest po to, aby człowiek był dzielny w obliczu przeciwności, które musi znosić, aby był gotowy dla Chrystusa iść do więzienia i na śmierć⁷², a dla bliźniego poświęcić życie⁷³. Druga doskonałość jest po to, aby tylko miłość gorzała, aby nic innego nie mogło płonąć bardziej niż ona. Pierwsza doskonałość jest doskonałością drogi, druga doskonałością ojczyzny. Mamy zatem trojaki odnowienie duchowe: pierwsze już otrzymaliśmy, w drugim przez łaskę postępujemy, trzeciego zaś wciąż oczekujemy. Oby raczył nam go udzielić Jezus Chrystus, Bóg i Pan nasz, Stworzyciel i Zbawiciel, którego królowanie i władza trwa na wieki wieków. Amen.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Absalon Sprinckirsbacensis, *Sermones festuales*, PL 211, 13–294 = Absalon ze Sprinckirsbach, *Kazanie XXXVIII na poświęcenie kościoła*, tłum. M. Włosiński, w: *Mądrość wiktorynów. Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora*, red. W. Bajor, M.J. Janecki, Ł. Libowski, D. Poirer, Lublin–Kęty 2023 (w druku); P. Wilk, „*To jest ten dom, w którym Chrystus chce się zatrzymać*”. *Absalona ze Sprinckirsbach kazanie XXXIX na poświęcenie kościoła – przekład i komentarz*, *Łódzkie Studia Teologiczne* 32 (2023) 4, 245–260; Ł. Libowski, M. Włosiński, „*Nakazał zbudować sobie dom, by w nim odbywały się uroczystości zaślubin*”. *Absalona ze Sprinckirsbach kazanie XL na poświęcenie kościoła – przekład i komentarz*, *Łódzkie Studia Teologiczne* 32 (2023) 4, 171–196.
- Achardus de Sancto Victore, *Sermo II et XIII*, w: Achard de Saint-Victor, *Sermons inédits. Texte latin avec introductions, notes, et tables*, ed. J. Châtillon, Textes Philosophiques du Moyen Age 17, Paris 1970, s. 36–41, 131–168.
- Adamus de Sancto Victore, *Sequentiae XXIV–XXV*, w: J. Grosfillier, *Les séquences d’Adam de Saint-Victor: Étude littéraire (poétique et rhétorique). Textes et traductions, commentaires*, *Bibliotheca Victorina* 20, Turnhout 2008, 348–352 oraz 353–356 = Adam ze Świętego Wiktora, *Sekwencje*,

⁷¹ Por. Iz 54, 13; J 6, 45.

⁷² Łk 22, 33; Dz 21, 13.

⁷³ J 15, 13; 1 J 3, 16.

- tłum. T. Gacia, Ł. Libowski, M.H. Nowak, A. Strycharczuk, A. Wilczyński, P. Wilk, wpr. A. Strycharczuk, P. Sicard, przedm. T. Gacia, red. Ł. Libowski, A. Strycharczuk, Lublin 2023, 145–149 oraz 151–154.
- Anonimus de Sancto Victor, *Sermo I–II*, w: *Galteri a Sancto Victore et quorundam aliorum sermones inediti triginta sex*, ed. J. Châtillon, Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis 30, Turnhout 1975, 245–249, 275–280.
- Augustinus, *De doctrina christiana. De vera religione*, Corpus Christianorum. Series Latina 32, ed. J. Martin, Turnhout 1962 = Augustyn, *De doctrina christiana. O nauce chrześcijańskiej. Tekst łacińsko-polski*, tłum. i kom. J. Sulkowski, Warszawa 1989.
- Augustinus, *In Iohannis evangelium tractatus CXXIV*, Corpus Christianorum. Series Latina 36, ed. R. Willems, Turnhout 1954 = Augustyn, *Homilie na Ewangelie i Pierwszy list św. Jana*, cz. 2, tłum. W. Szoldarski, W. Kania, opr. i wstęp E. Stanula, Warszawa 1977.
- Augustinus, *Sermo XXXII*, PL 38, 196–207.
- Biblia Sacra juxta Vulgatam Clementinam*, ed. M. Tvvedale, Londyn 2005.
- Filokalia*, t. 1, tłum. C. Dobak, red. C. Dobak, S. Hiżycki, Kraków 2023.
- Hugo de Sancto Victore (?), *Speculum de mysteriis Ecclesiae*, PL 177, 335–380.
- Hugo de Sancto Victore, *De dedicatione Ecclesiae* (= *De sacramentis christianae fidei*, II, 5), w: PL 176, 439–442 = Ł. Libowski, „*Ipsa quodammodo ecclesia primum baptizatur*”. *Hugona ze Świętego Wiktora spojrzenie na rzeczywistość sakramentu poświęcenia kościoła: piąta część drugiej księgi jego „De sacramentis christianae fidei”*, *Liturgia Sacra* 61 (2023) 1, 183–220..
- Hugo de Sancto Victore, *De meditatione*, w: Hugues de Saint-Victor, *Six opuscles spirituels*, wstęp, ed. i tłum. R. Baron, Paris 1969, 44–59 = Hugon ze św. Wiktora, *O medytacji*, tłum. M. Buraczewski, Ł. Libowski, P. Wilk, w: *Mądrość wiktorynów. Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora*, red. W. Bajor, M.J. Janecki, Ł. Libowski, D. Poirel, Lublin–Kęty 2022 (w druku).
- Hugo de Sancto Victore, *Didascalicon de studio legendi*, ed. Ch.H. Buttimer, Washington 1939 = Hugon ze św. Wiktora, *Didascalicon, czyli co i jak czytać*, tłum. P. Pludra-Żuk, wstęp J. Soszyński, kom. P. Pludra-Żuk, J. Soszyński, Bibliotheca Litterarum Medii Aevi 4, Warszawa 2017.
- Naso Publius Ovidius, *Lekarstwa na miłość*, tłum. J. Rościszewski, Warszawa–Wilno–Poznań 1922.
- Platonis Timaeus interprete Chalcidio cum eiusdem commentario*, ed. I. Wrobel, Leipzig 1876 (reprint: Frankfurt am Main 1963); tekst dostępny jest online: https://chtml.indiana.edu/tml/3rd-5th/CHALTIM_TEXT.html (dostęp: 7.06.2023).
- Richardus de Sancto Victore, *Sermo I–II*, w: Richard de Saint-Victor, *Liber exceptionum. Texte critique avec introduction, notes et tables*, ed. J. Châtillon, Textes Philosophiques du Moyen Age 5, Paris 1958, 375–379 = Ł. Libowski, „*Studeamus, fratres carissimi, studeamus tam gloriosae civitatis cives esse*”. *Trzy kazania Ryszarda ze Świętego Wiktora z jego „Liber exceptionum” [II, X, 1–3] – wstęp, przekład, komentarz*, *Littera Antiqua* 15 (2020), 11–17.

Opracowania

- Abramowiczówna Z., *Słownik grecko-polski*, t. 2, Warszawa 1960.
- Bajor W., *Ryszard ze św. Wiktora. „Doctor contemplationis et amoris”*, w: *Mądrość wiktorynów. Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora*, red. W. Bajor, M.J. Janecki, Ł. Libowski, D. Poirel, Lublin–Kęty 2023 (w druku).
- Bardski K., *Duch Święty jako żywioły natury w symbolicznych interpretacjach Starego Testamentu w tradycji łacińskiej*, *Verbum Vitae* 37 (2020) 1, 185–199.
- Białous M., *Fenomen religii Prastłowian*, *Elpis* 18 (2016), 145–152.
- Courcelle P., *La culture antique d’Absalon de Saint-Victor*, *Journal des savants* (1972) 4, 270–291.
- Feiss H., *Dedication of a church. Introduction*, w: *On the sacraments. A selection of works of Hugh and Richard of St Victor, and Peter of Poitiers*, red. H. Feiss, *Victorine Texts in Translation* 10, Turnhout 2020, 95–114.
- Totius Latinitatis lexicon*, red. A. Forcellini i in., t. 2, Prati 1858–1860.
- Janecki M.J., *Un caso del Humanismo cristiano en el siglo XII: La Escuela de san Victor de París*,

- El Mirador. Revista de la Facultad de Filosofía de la Universidad Pontificia de Salamanca 18 (2018–2019), 38–58.
- Kijewska A., *Chalcydiusz*, w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 2, red. M. Krąpiec, Lublin 2001, 87.
- Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii hebrajskiej*, red. J.H. Walton, V.H. Matthews, M.W. Chavalas, tłum. Z. Kościuk, Warszawa 2005.
- Lemański J., *Jak wyglądała Arka Przymierza (Wj 25, 10–22)?*, *Studia Koszalińsko-Kołoobrzeskie* 11 (2007), 149–155.
- Libowski Ł., *Wiktoryni mniejsi. „Familia Victorina”*, w: *Mądrość wiktorynów. Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora*, red. W. Bajor, M.J. Janecki, Ł. Libowski, D. Poirel, Lublin–Kęty 2023 (w druku).
- Łuka A., *„Inque meo nullum carmine crimen erit”*. *Owidiusza konflikt z prawem*, *Studia Prawnicze KUL* 57 (2014) 1, 85–118.
- Michoń E., *Symbolika kluczy w Apokalipsie*, *Studia Warmińskie* (1967) 4, 133–159.
- Leksykon liturgii*, opr. B. Nadolski, Poznań 2006.
- Nakamura H., *„Talem vitam agamus, ut Dei lapides esse possimus”*. *Zu Kirchweihpredigten Richards von St. Viktor*, w: *„Das Haus Gottes, das seid ihr selbst”*. *Mittelalterliches und barockes Kirchenverständnis im Spiegel der Kirchweihe*, red. A. Warnke, R.M.W. Stammberger, C. Sticher, *Erudiri Sapientia* 6, Berlin–Boston 2006, 293–328.
- Nehring P., *Topika wczesnych łacińskich żywotów świętych*, Toruń 1999.
- Neuheuser H.P., *Ritus und Theologie der Kirchweihe bei Hugo von St. Viktor*, w: *„Das Haus Gottes, das seid ihr selbst”*. *Mittelalterliches und barockes Kirchenverständnis im Spiegel der Kirchweihe*, red. A. Warnke, R.M.W. Stammberger, C. Sticher, *Erudiri Sapientia* 6, Berlin–Boston 2006, 251–292.
- Poirel D., *L'école de Saint-Victor au Moyen Âge: bilan d'un demi-siècle historiographique*, *Bibliothèque de l'école des chartes* 156 (1998) 1, 201–202.
- Simonetti M., *Między dosłownością a alegorią. Przyczynek do historii egzegezy patrystycznej*, tłum. T. Skibiński, Kraków 2000.
- Słownik teologii biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1990.
- Sordillo A., *Godfryd ze św. Wiktora. „Speculator castrorum Dei”*, tłum. M.J. Janecki, w: *Mądrość wiktorynów. Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora*, red. W. Bajor, M.J. Janecki, Ł. Libowski, D. Poirel, Lublin–Kęty 2023 (w druku).
- Strong J., *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego*, tłum. A. Czwojdrak, Warszawa 2015.
- Szymanek K., *Sztuka argumentacji. Słownik terminologiczny*, Warszawa 2012.
- Szymański M., *Henoteizm*, w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 4, red. M. Krąpiec, Lublin 2003, 340.
- Vernet M., *Les sermons „in generali capitulo” d’Absalon de Saint Victor. Réflexions sur la prédication victorine de la fin du XIIe siècle*, w: *„Omnium expetendorum prima est sapientia”*. *Studies on Victorine thought and influence*, red. D. Poirel, M.J. Janecki, W. Bajor, M. Buraczewski, *Bibliotheca Victorina* 29, Turnhout 2021, 227–243.
- Worstbrock F.J., *Absalon de Springiersbach*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, t. 1, Berlin–New York 1978, 17–19.

**“BY ALL MEANS, THEREFORE, IT IS RIGHT THAT
WE THE SOUL OF THE JUST CALL THE TEMPLE OF GOD”**

**ABSALON OF SPRINCKIRSBACH’S SERMON XLI
ON THE DEDICATION OF THE CHURCH
– TRANSLATION AND COMMENTARY**

Summary

This article is devoted to one of the sermons by the great and illustrious Victorine preacher, Absalon of Sprinckirsbach (died 1205), author of the extensive collection *Sermones festuales*, which was first published in 1534 in Cologne, and was later reprinted in 1605 in Milan and in J.-P. Migne’s perennial *Latin patrology*. The sermon in question is the sermon XLI, one of four sermons by Absalon intended to be read or preached on the occasion of a church dedication ceremony – three of these occasional sermons are already available in Polish translation. A translation of the indicated work is offered here with brief commentaries in the form of footnotes to selected parts of it. The Latin text of the sermon is also included below, so that the two language versions, Latin and Polish, can be easily compared by the reader. The present work, which enriches the collection of those Victorine texts in which the allegorical meaning of the Christian temple is expounded and which are available in Polish, is an element of a broader research project, which will culminate in a study referring to Absalon’s theology of the house of God. This study will complement the article “*Multa in his omnibus latent profunda mysteria.*” Hugh, Richard and Adam of St Victor’s understanding of the church building.

Kay words: Absalon of Sprinckirsbach, Victorines, sermons, church consecration, liturgy, sacraments

Noty o Autorach

Łukasz LIBOWSKI – prezbiter diecezji opolskiej; mgr teologii (UO, 2013); mgr filologii klasycznej (KUL, 2022); lic. filozofii (KUL, 2018); doktorant w Instytucie Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; jako rozprawę doktorską przygotował edycję pierwszych dwóch ksiąg komentarza Marsyliusza z Inghen do *Metafizyki* Arystotelesa; wydał przekład traktatu *O kłamstwie* Augustyna z Hippony (Kraków 2022).

ORCID: 0000-0001-6175-0823

Kontakt e-mail: lukasz.damian.libowski@gmail.com

Piotr WILK – prezbiter diecezji sandomierskiej; mgr teologii (KUL, 2016); mgr filologii klasycznej (KUL, 2022); uczestnik Specjalistycznego Kursu Teologicznego w Instytucie Nauk Teologicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II – kierunek: historia Kościoła i patrologia; przygotowuje rozprawę doktorską poświęconą twórczości Lucyfera z Cagliari.

ORCID: 0000-0001-7603-6964

Kontakt e-mail: piotr1705@op.pl

Mateusz WŁOSIŃSKI – prezbiter diecezji włocławskiej; mgr teologii (UMK, 2019); mgr filozofii – na podstawie pracy poświęconej zagadnieniu zła w głównych pismach Anzelma z Canterbury (KUL, 2023); autor artykułu *Światopogląd czy ideologia? Zastosowanie problematyki i nowe wyzwania.*

ORCID: 0000-0001-7959-8233

Kontakt e-mail: mateuszwlosinski94@gmail.com